

Professori Tuula Linna

Eduskunnan lakivaliokunnalle

Lausunto asiassa

Hallituksen esitys HE 22/2022 vp

laiksi positiivisesta luottotietorekisteristä ja siihen liittyviksi laeiksi

Kiitän lakivaliokuntaa tilaisuudesta saada lausua otsikkoasiassa ja totean kunnioittaen seuraavaa:

1. Yleistä

Pidän lakiesitystä merkittävänä keinona hillitä kotitalouksien velkaantumisasastetta. Kotitalouksien velkaantumisasasteen osalta perinteisesti 100 prosenttia (velka suhteessa käytettävissä oleviin vuoden tuloihin) on pidetty kriittisenä rajana. Raja ylitettiin ensimmäisen kerran vuonna 2007. Nyt velkaantumisasaste on jo noin 135 prosenttia. Tosin kotitalouksien korkomenot ovat olleet huomattavasti alhaisemmat kuin esim. 1990-luvun alun lamassa (jolloin korkomenot käytettävissä olevista tuloista olivat lähes 10 % - viime vuosina sen sijaan vain noin 1,5 %).

Jos korkomenot nousevat, mainittu 135 prosentin velkaantumisasaste saattaa johtaa laajamittaisiin kotitalouksien velkaongelmiin. Nyt – viimeistään – on erityisen ajankohtaista ottaa käyttöön keinoja, jotka hillitsevät ylivelkaantumista.

2. Suhde luottotietolain uudistukseen

Suhteessa luottotietolain uudistukseen (HE 109/2021 vp) positiivisella luottotietorekisterillä arvioidaan esityksessä olevan lieventäviä vaikutuksia.

Jonkin verran yksityiskohtaisemmin olisin toivonut, että näiden kahden esityksen suhdetta olisi analysoitu (jakson 4.6 esitys jää aika ylimalkaiseksi). Kohdassa 11 todetaan vain, että puheena olevassa esityksessä ehdotetaan muutoksia osittain samoihin luottotietolain säännöksiin (4. lakiehdotus). Yksinkertaistaen lienee kyse on siitä, että kun voidaan etukäteen tarkemmin seuloa potentiaaliset luottotappiot, ei ole tarpeen pitää henkilöitä niin kauan poissa luottomarkkinoilta maksuhäiriömerkintöjen perusteella.

Esityksessä ehdotetaan kuitenkin käyttöön myös negatiivisten luottotietojen rekisteröintiä, nimittäin maksuviivettietojen rekisteröintiä vähintään 60 päivän ajalta eräpäivästä laskettuna. Saattaa käydä niin, että tämä varhaisin maksuhäiriömerkintä, joka on saatavilla luottotoimintaa varten, syrjäyttää varsinaisten maksuhäiriömerkintöjen asemaa.

3. Kuka saa tietoja hyödyntää?

Esityksessä ei nähdäkseen oteta selkeästi kantaa ns. finanssitavarataloihin, joihin kuuluu luottolaitoksen lisäksi vakuutusyhtiö ja mahdollisesti sijoituspalvelu ja perintätoimisto. Kun tällainen finanssitavaratalo saa luottopuolelle tiedon jostakin henkilöstä, onko tieto sen jälkeen kaikkien samaan finanssitiloon kuuluvien toimijoiden käytössä?

4. Ilmoitusvelvollisuus

Saatavakantojen myynti on varsin tavallista toimintaa. Positiivista luottotietolakia koskevan ehdotuksen 16.3 §:n mukaan ilmoitusvelvollisuus on myös sellaisilla muilla elinkeinonharjoittajilla, joille luottosopimuksesta johtuvat luotonantajan oikeudet ovat siirtyneet.

Perustelujen mukaan tällaisia siirronsaajia olisivat lähinnä perintätoimistot. Perusteluissa jossakin määrin epäselvästi kuitenkin todetaan, että ilmoitusvelvollisuus siirtyisi uudelle luotonantajalle vain, jos sitä olisi pidettävä 1 ja 2 momentissa tarkoitettuun elinkeinonharjoittajaan rinnastuvana elinkeinonharjoittajana. Ymmärtääkseni tavanomainen perimistöimisto ei rinnastu 16 §:n 1 ja 2 momentissa tarkoitettuihin tahoihin. Kohta saattaa vaatia tarkennusta sen suhteen, milloin ja kenelle luottoa koskeva ilmoitusvelvollisuus voi siirtyä. Selvää on, että jos asiakas vaihtaa pankkia, ilmoitusvelvollisuus säilyy ennallaan. Mutta kun luotto siirtyy muun tyyppiselle toimijalle, herää kysymys, seuraako ilmoitusvelvollisuus.

Ilmoitusvelvollisuus koskee ilmeisesti myös rekisteröityjä vertaislainanvälittäjiä, mikä on hyvä asia. Muutoin syntyy harmaat luottomarkkinat.

5. Rekisterinpitäjät

On erinomaista, että rekisteriä pidetään viranomaisen toimin virkavastuulla (Verohallinnon Tulorekisteriyksikkö). Näin ei synny sitä ongelmaa, keille yksityisille toimijoille oikeus rekisterin pitämiseen annettaisiin. Ymmärtääkseni maksuhäiriöpuolella on useita toimijoita markkinoilla.

Tiedoista perittävistä maksuista säädettäisiin maksuperustelaissa. On perusteltua, että valtio saa palvelun tuottamisesta aiheutuvia kuluja vastaavan maksun puheena olevan palvelun tuottamisesta.

6. Rekisteröivät henkilöt, luotot ja tulot

Positiiviseen luottotietorekisteriin rekisteröitäisiin kaikkien luonnollisten henkilöiden – niin kuluttajien kuin yrittäjähenkilöiden (toiminimi) – luotot ja tulot. Jossakin määrin epäselväksi jää, mitä tuloja tarkoitetaan yrittäjien osalta: yritystoiminnan tuloja vai sitä osaa, joka siitä otetaan yksityistalouden käyttöön.

Nykyään myönnetään paljon ns. järjestelyluottoja, joihin kootaan useita aikaisempia luottoja ja niiden ehtoja muutetaan. Esityksestä ei selviä, miten tällaisessa tapauksessa toimitaan, jotta uusi luotto, jolla on korvattu aikaisemmat, ei näkyisi kaksinkertaisena velkasaldona.

Lain 14.1 §:n mukaan positiiviseen luottotietorekisteriin talletetaan ne tulorekisteriin talletetut tiedot, jotka ovat välttämättömiä luonnollisen henkilön brutto- ja nettotulon laskennassa. Perustelujen mukaan tulorekisterissä ei toistaiseksi ole tietoja kaikista luonnollisen henkilön saamista tuloista. Puuttuvia tuloja ovat esimerkiksi elinkeinotoiminnan ja maatalouden tulot sekä osinkotulot, korkotulot ja vuokratulot.

Jos luotonhakijalla on hänen maksukykyynsä vaikuttavia määriä tällaisia tuloja, hän antaa jatkossakin itse niitä koskevat tiedot luotonantajalle. Olisiko niin, että kun luottoa myönnetään ja tuloja tiedustellaan, tieto saadaan merkitä rekisteriin luotonsaajan ilmoittamana tietona vai jääkö tällainen tieto, esimerkiksi huomattava osinkotulo yksin kyseisen luotonmyöntäjän tietoon?

Ilmeisesti myös osamaksu lasketaan rekisteröitäviin luottoihin. Asiasta on vain yksi maininta esityksessä (s. 56), vaikka osamaksusopimukset ovat varsin tavallisia sopimuksia. Kun siis henkilö ostaa esimerkiksi auton osamaksulla, luotosta ilmoitetaan luottotietorekisteriin.

7. Vapaaehtoinen luottokielto

Positiiviseen luottotietorekisteriin voitaisiin tallettaa tieto luonnollisen henkilön ilmoittamasta vapaaehtoisesta luottokiellosta, jotta luotonantajan voisi suhtautua luotonantoon varovaisuudella. Nykyaikana varastetaan ihmisten henkilöllisyyksiä, joten tällainen mahdollisuus blokata luotonanto on hyvä lisä keinovalikoimaan.

Ehdotetun 15.2 §:n mukaan luottokieltomerkinästä tulee käydä ilmi, onko merkinnän tekemisen syynä kohonnut riski henkilötietojen väärinkäytölle, luonnollisen henkilön taloudenhallintaan liittyvä syy vai muu syy. Saattaa olla, että kukaan ei oikein mielellään halua itsestään ilmoitusta, että kielto perustuu taloudenhallintaan liittyvään syyhyn. Saattaisi riittää ruksi siitä, a) onko kyseessä riski henkilötietojen väärinkäytölle vai b) jokin muu syy. Voisi kuulua yksityisyyden piiriin esimerkiksi se seikka, että lievästi dementoituneen vanhuksen luotonsaanti estettäisiin ilman, että asiaa tarvitsisi ”kuuluttaa” sen enempää.

8. Takausvastuut

Omavelkainen takauksen antanut takaaaja vastaa päävelasta niin kuin henkilökohtaisesti vastuussa oleva velallinen. Minulle jäi esityksestä epäselväksi, rekisteröidäänkö takaus vain sen luoton tietoihin, jota koskien takaus on annettu vai saadaanko luottotietojärjestelmästä nimihauulla myös tieto kaikista takauksista, jotka kyseinen henkilö on antanut.

9. Jatkokehittelyä

Pitäisin erittäin tärkeänä sitä, että positiiviseen luottotietorekisteriin tulisi merkitä myös asunto-osakeyhtiölle myönnettyistä lainoista. Taloyhtiölainaosuudet saattavat muodostaa huomattavan osuuden kotitalouden velkataakasta. Tässä ilmeisesti kuitenkin joudutaan odottamaan huoneistotietojärjestelmän valmistumista.

Olisi järkevää, että luottotietorekisteristä voitaisiin ainakin asianomaisen luvalla antaa tietoja talous- ja velkaneuvonnalle velkajärjestelyasioissa.

Konkurssilain 8 luvun 9 §:n (Pesänhoitajan tietojensaantioikeus) mukaan pesänhoitajalla on salassapitosäännösten estämättä sama oikeus kuin velallisella saada konkurssipesän selvittämistä ja hoitamista varten tarpeelliset tiedot velallisen pankkitileistä, maksuliikenteestä, rahoitusta koskevista sopimuksista ja sitoumuksista, velallisen varallisuudesta, verotuksesta ja muista velallisen taloudellista asemaa tai velallisen harjoittamaa taloudellista toimintaa koskevista seikoista. Ilmeisesti tämä oikeus koskee myös positiivista luottotietorekisteriä.

Tiedoista olisi suurta hyötyä myös kuolinpesän selvityksissä. Olisiko pesänhoitajalla sama oikeus kuin vainajalla saada tietoa positiivisesta luottotietorekisteristä?

Helsingissä 22.3.2022

Tuula Linna

Prosessioikeuden professori

Helsingin yliopisto

tuula.linna@helsinki.fi

050 3119350